

MAGYAR KUTATÓ: LEKAPCSOLTÁK A VILLANYT, SÖTÉTBE BORULT A MAGYAR TUDOMÁNYOS ÉLET

BALÁZS ZSUZSANNA

01.14. | ❤️ 1080

— TUDOMÁNY

A magyar tudomány képviselői január 11-e óta nem férnek hozzá a világ egyik legnagyobb tudományos lapkiadója, a hollandiai alapítású, a brit RELX Group tulajdonában álló [Elsevier](#) által megjelentetett cikkekhez, illetve az azok tudománymetriai elemzését lehetővé tevő adatbázisokhoz.

Az Elsevier múlt hét pénteken húzta ki a dugót Magyarországon: a hazai intézmények számára egy csapásra elérhetetlenné váltak a ScienceDirect, a Scopus, valamint a SciVal adatbázisok szolgáltatásai. Van olyan kutató, aki szerint a megegyezés hiánya teljesen ellehetetleníti a tudományos munkát. [Demeter Márton](#) kommunikációkutató egyetemi docens vasárnap délutáni Facebook-bejegyzése szerint „lekapcsolták a villanyt”, ami olyan, mintha „az orvosoknak ezentúl gyertyánál kellene műteniük, csirkebontó ollóval és fűrészsel, mert nem lenne elég áram ahhoz, hogy a műszereket ellássa”.

„A tárgyalások el lettek rontva. Mi pedig nem tudunk dolgozni, halló. Sötét van. Projektjeink állnak le ezért, amelyekben több hónap munka áll” – írta Demeter a Facebookon. A teljes bejegyzés itt olvasható:

Demeter Márton

A magyar tudományos közösség lekapcsolása a nemzetközi életről, avagy mire elég másfél milliárd forint? Sajnos jelenleg még nem érte el a média ingerküszöbét az a dolog, ami épp a szemünk előtt...

[Elolvasom itt: m.facebook.com >](https://m.facebook.com)

Mivel műtöttek a magyar kutatók eddig?

A megegyezés hiánya a magyarországi kutatóknak mindenképpen komoly érvágást jelent. A [ScienceDirect](#) az Elsevier által kiadott folyóiratokban publikált cikkek kereshető adatbázisa, de hozzáférés hiányában a kutatók épp ugyanannyit tudnak ezekből a cikkekből elolvasni, mint a laikus érdeklődők: 4-5 sornyi tömör összefoglalást.

A [Scopus](#) az Elsevier hivatkozásindexelő adatbázisa, amelyből például az derülhet ki, milyen témákban publikáló szerzők, hányszor hivatkoznak egy-egy tudományos publikációra. Az adatbázis heti-kétheti rendszerességgel frissül.

A [SciVal](#) segítségével a Scopusban gyűjtött, kereshető tudományometriai adatokat lehet elemezni. A szoftver grafikonokat, táblázatokat gyárt, melyek segítségével a kutatók nyomon követhetik a saját pályafutásukat, vagy akár azt, milyen eredményeket ér el más intézményekhez képest a tanszékük, vagy az egyetemük egy-egy szűkebb tudományterületen belül. Január 11-től ezen szolgáltatások egyikéhez sem férnek hozzá a magyar kutatók.

Megállapodás hiányában nincs szolgáltatás

Az adatbázisok azután váltak megközelíthetetlené Magyarországon, hogy az MTA Elektronikus Információszoolgáltatás Nemzeti Program (EISZ) tárgyalóbizottsága tavaly március óta nem tudott megegyezni a kiadóval. A tárgyalóbizottságot az akadémia

főtitkára, a kutatóként versenypolitikát, piacelméletet, a kutatás-fejlesztés politikáját vizsgáló Török Ádám vezette. A bizottságban mások mellett részt vett az Innovációs és Technológiai Minisztériumot képviselő Havady Tamás, a Magyar Rektori Konferencia képviselőjében Gelencsér András, illetve Szász Károly, a Semmelweis Egyetem kancellárja. A Magyarország és az Elsevier közti szerződés idén január 1-jén mégis megszűnt, aminek következtében tíz nappal később a teljes hazai tudományos közönség számára hozzáférhetetlenné váltak a kiadó által szolgáltatott tartalmak.

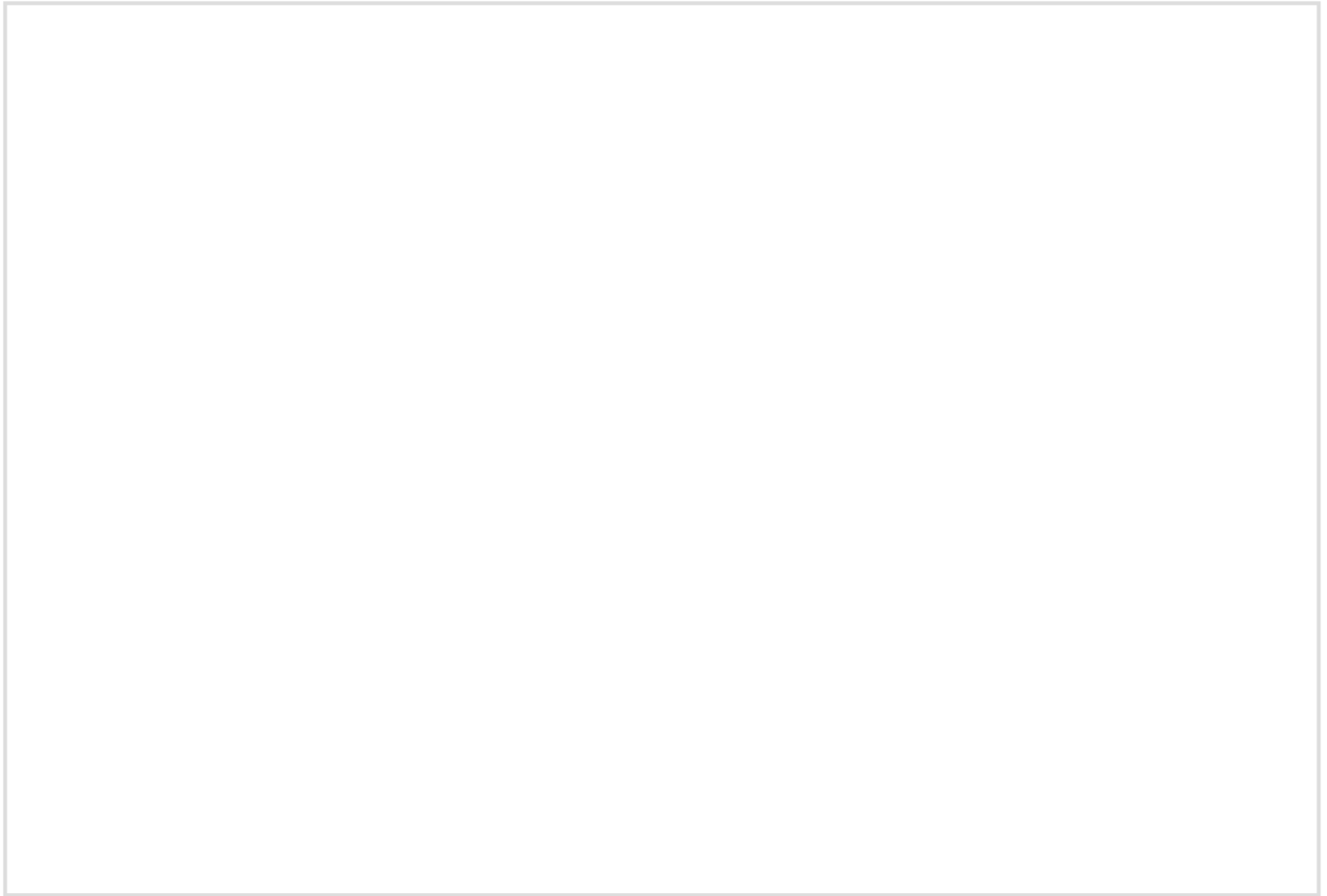
Ha bárkiben felmerülne a kérdés, miért nem fizetnek elő a szóban forgó adatbázisokra az azokat nélkülözhetetlennek tartó kutatók a saját pénzükből, Demeter Márton elmondta: a szóban forgó adatbázisok és a szoftverek éves előfizetési díjára nemhogy magánembereknek, de egy-egy kutatóintézetnek sem futja.

A ScienceDirectből leítható cikkek egyedi hozzáférési ára nagyjából 30 dollár darabonként. Megkerestük az Elseviert, hogy kiderüljön, intézményeknek vagy magánszemélyeknek mennyibe kerülne a három adatbázis teljes tartalmához hozzáférni. Amint válaszoltak, frissítjük cikkünket.

Ami az országokkal kötött keretmegállapodásokat illeti, az Elseviernek nincs kőbe vésett árlistája, külön megállapodások mentén szolgáltat, a feltételeket pedig minden ország erre a célra kijelölt tudományellátó szervezetével egyetemi. Magyarország esetében évi másfél milliárd forintos összegről van szó, ezt nem tudta lejjebb tornászni a magyar tárgyalóbizottság. Mint azt Demeter elmondta, ezért az összegért 40 akadémiai intézet és egyetem jutott hozzáféréshez, legalábbis eddig.

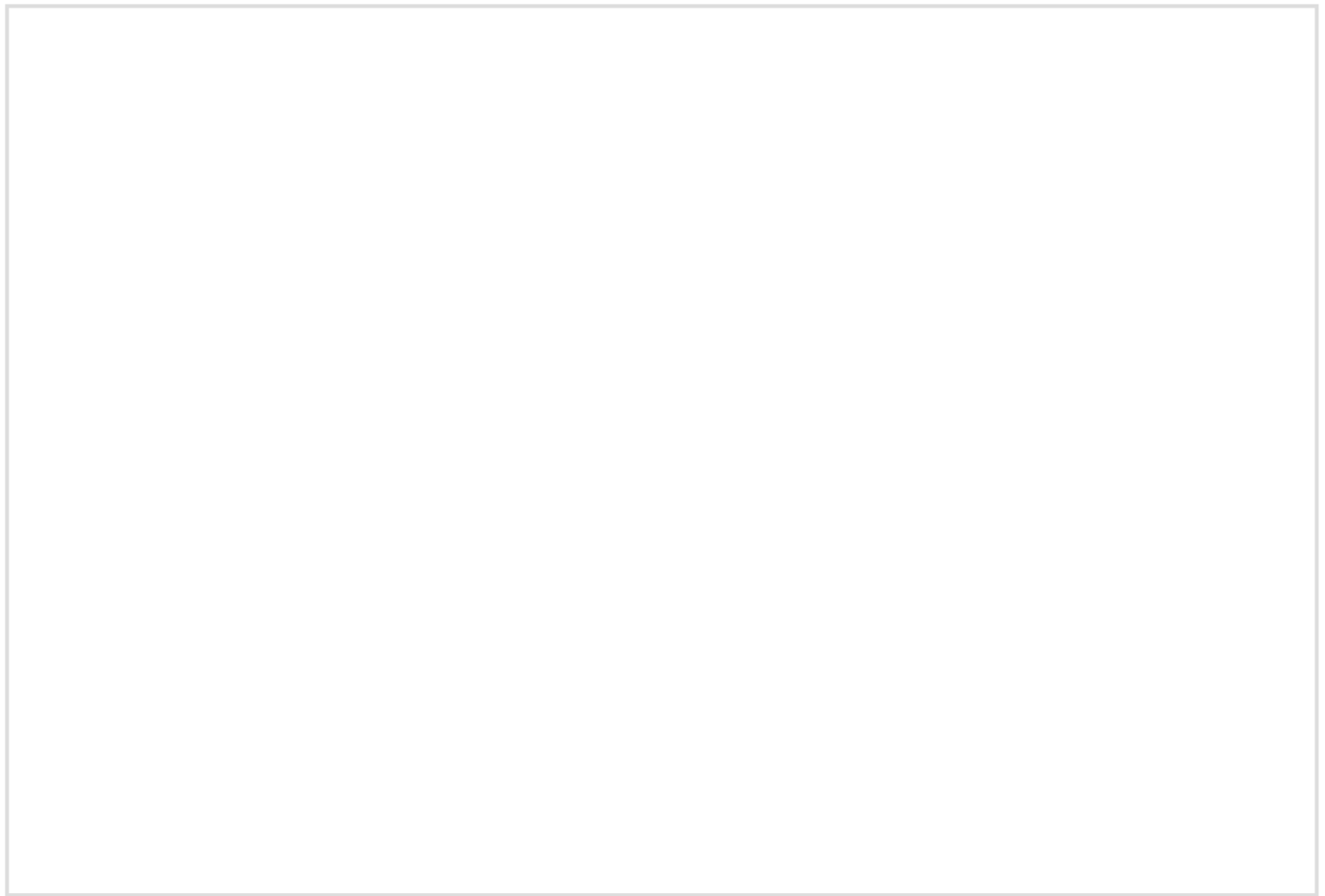
Az Elsevier fittyet hány a magyar nyomásra

Az EISZ honlapján [a sikertelen tárgyalásokról fellelhető információ](#) szerint az álláspontok azért nem kerültek közelebb egymáshoz, mert az Elsevier érdemi ajánlat helyett egyéni ajánlatokkal bombázta a résztvevő intézményeket. A magyar fél szerint a kiadó a finanszírozó hatóságok vezetőit próbálta befolyásolni a tárgyalóbizottság tagjaival való egyeztetés helyett. Az EISZ álláspontja szerint egyébként „az Elsevier termékek relevanciája mind az adatbázisok használata, mind a publikációk, sőt a hivatkozások arányában is csökkenő tendenciát mutat”.

📷 Forrás: EISZ

Az Elsevier árképzési politikáját Urbán Katalin, az MTA Könyvtár és Információs Központjának osztályvezetője és Dér Ádám az MTA főkönyvtárosa azért is kérdésesnek tartja, mert az szerintük „semmilyen összefüggésben nincs sem a tudományos kibocsátással, sem a felhasználó intézmények számával, sem az egyes országokban aktív kutatóprofesszorok számával, sem a GDP-növekedéssel vagy egyéb objektív adattal”. Az EISZ Qubitnek nyilatkozó képviselői nehezményezték például, hogy a kiadó ugyanazért az összegért szolgáltat Csehországban, mint Magyarországon, miközben nálunk jelentősen kisebb az Elsevier-adatbázisok kihasználtsága.

📷 Forrás: EISZ

„A magyar tárgyalók lázadozása a kiadói gyakorlat ellen ellehetetleníti a hazai tudományos közösség munkáját, cserébe viszont az Elseviernek nem jelent érvágást” – mondta Demeter Márton. A kommunikációkutató úgy véli, sokan az épp futó kutatásaikat sem tudják hozzáférés hiányában folytatni. Demeter az EISZ-nek azt az érvét is bírálja, miszerint egyébként is időszerű lenne a tudományos publikációk nyílt hozzáférést erősíteni. Mint mondta, a nagy presztízsű lapok kiadói a szerzőktől a nyílt hozzáférést biztosító tanulmányok közléséért is magas, 4-5 ezer dolláros díjat kérnek. Kevésbé ismert, az „open access” tanulmányokat alacsonyabb díjért, netán ingyen kiadó lapokban pedig a kutatóknak a saját előmenetelük miatt nem éri meg publikálni.

A tudományos információszolgáltatásért felelős hazai szakemberek szerint viszont épp azért vált szükségessé a modellváltás, mert a tudományos publikációk piacán nincs semmilyen verseny, ezért a monopóliumot élvező kiadóvállalatok diktálják a feltételeket. Ezért is érveltek a tavalyi tárgyalások során a nyílt hozzáférésű tanulmányok számának a növeléséért. Az EISZ olyan szerződést szeretett volna az Elsevierrel kötni, amely központi keretből fedezte volna az open access kutatások publikációját is, csak hogy ezt a kiadó nem fogadta el – taglalta a tárgyalás részleteit Urbán Katalin.

Az olcsóbb alternatív útvonalak majdnem jók

A Szegedi Tudományegyetem könyvtára a honlapján megjelent információk [szerint](#) alternatív tanulmánygyűjtő katalógussal és tudományometriai szoftverrel zárna rövidre a vitát. Mint azt Nagy Gyula, a könyvtár általános és tartalomszolgáltatásért felelős főigazgató-helyettese a Qubit kérdésére elmondta, a tudományometriai adatokat gyűjtő Scopus szerinte majdnem tökéletesen helyettesíthető a Clarivate Analytics által szolgáltatott [Web of Science](#), illetve [InCites](#) adatbázissal és szoftverrel. Nem szólva arról, tette hozzá Urbán, hogy tudományometriai elemzésekre ma már [ingyenes szoftver](#) is létezik.

Csakhogy a Web of Science és az Elsevieres Scopus lefedettsége között Demeter szerint óriási a különbség. A saját szakterületén, kommunikációs médiatudományban például a több mint négyszázásra rúgó Scopus-gyűjtéssel szemben a Web of Science adatbázis mindössze 82 cikket tartalmaz. Regionális összehasonlításban még drámaibb a helyzet: miközben előbbi a kelet-európai régióból 14 tanulmányt sorol fel, utóbbi egyet sem. Noha természettudományos területen kisebb a különbség a két adatbázis között, a bölcsészet- és társadalomtudományi kutatóknak nagyjából ezekkel az arányokkal kell számolniuk a legtöbb kutatási területen.

A nyílt forráskódú tudományometriai szoftverekkel Demeter még ennyire sem számolna, azok ugyanis egyelőre bétaverzióban működnek. A kommunikációkutató elismeri ugyan, hogy idővel a tudományos közösségnek is hasznára lenne a tudományos kiadók egyeduralmának a megtörése, ahhoz azonban előbb kellene kiépíteni az alternatívákat, és csak azután felvenni a kesztyűt.

Egy kattintás vagy két nap vagy 3 hónap postai átfutás

A hatékonyságukat féltő hazai kutatók aggodalmi egybecsengenek az Elsevier magabiztosságával: a legnagyobb tudományos kiadóval való összeakaszkodás eredményeként Demeter szerint ellehetetlenülhet a magyar kutatók munkája. Ehhez képest Urbán szerint „Svédországban jól boldogulnak a tudósok, noha a skandináv ország fél éve bontott szerződést a rugalmatlan kiadóval. Azoknak, akik kollégáik elsevieres cikkeit tanulmányoznák, csak írniuk kell egy emailt az érintettnek. Ez a tudományos kiadók előtt is működött, több száz évig”.

„Még ha nem is ideális megoldás, legfeljebb annyi kényelmetlenséggel kell számolni, hogy az eddigi kattintás helyett 2-3 napot várni kell a válaszra” – tette hozzá Dér Ádám. Az MTA-könyvtár vezetői azért sem festenének a kelleténél tragikusabb képet, mert – mint mondják – az Elsevierrel folytatódnak a tárgyalások. A magyar tárgyalófelek azért is bizakodók, mert a többi kiadóval, köztük például a Nature tudományos magazint kiadó Springerrel sikerült megállapodni a szerződésmódosításról.

Persze ha egy kutató nem ül a gépe elé a kérdéses két napban, a levélváltás akár hónapokra is elhúzódhat, mondta Demeter. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy egy-egy

kutatás akár 40-50 olyan hivatkozást is tartalmazhat, amihez az Elsevier lapjaiban publikált tanulmányokat kellene olvasgatni.

A teljes képhez hozzátartozik, hogy az utóbbi időben a tudományos élet számos résztvevője szólal fel folyamatosan annak érdekében, hogy az információhoz való szabad hozzáférés jegyében a kutatási eredmények legyenek az eddiginél olcsóbban vagy akár ingyen hozzáférhetőek. Azt a **petíciót**, amely az Elsevier üzleti gyakorlata ellen szólal fel, és amely szerint a kiadó abból húz busás hasznot, hogy egyes kiadványai tudományos szempontból alapvető fontosságúak, összesen több mint 17 ezer kutató írta alá, köztük magyarok is.

© 2019 - Qubit - Magyar Jeti Zrt.